

Спадщина Пілсудського та Петлюри:

минуле, сьогодення та майбутнє партнерства
Польщі та України

Університет Марії Кюрі-Склодовської у Любліні
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Спадщина Піلسудського та Петлюри

Минуле, сьогодення та майбутнє партнерства Польщі та України

Монографія

Наукова редакція
Валентина Балюка, Юрія Макара, Миколи Дорошка

Київ
Ніка-Центр
Люблін
Видавництво УМКС
2021

Республіка Польща
Міністерство
закордонних справ

Публічне завдання «Спадщина Пілсудського та Петлюри. Минуле, сьогоднішня та майбутнє партнерства Польщі та України» фінансується Міністерством закордонних справ РП в рамках конкурсу «Публічна дипломатія 2021».

«Публікація представляє погляди авторів і не є офіційною позицією Міністерства закордонних справ РП»

Партнери проєкту: Інститут політичних наук і адміністрування УМКС, Центр Східної Європи УМКС, Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича та Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Рецензент: доктор політичних наук, професор Іван Монолатій

Спадщина Пілсудського та Петлюри. Минуле, сьогоднішня та майбутнє партнерства Польщі та України. Монографія / В. Балюк, М. Дорошко, В. Парух та ін. ; наук. ред. В. Балюк, Ю. Макар, М. Дорошко. — Київ : Ніка-Центр ; Люблін : Видавництво УМКС, 2021. 424 с.

ISBN 978-966-521-776-3 (Ніка-Центр)

ISBN 978-83-227-9540-8 (Видавництво УМКС)

В колективній монографії польських і українських науковців досліджуються витоки, становлення й еволюція українсько-польського стратегічного партнерства. Започатковані підписаною в квітні 1920 року лідерами двох держав Юзефом Пілсудським і Симоном Петлюрою Варшавською угодою союзницькі міждержавні відносини Польщі й України отримали новий імпульс після розпаду Радянського Союзу в 1991 році. Автори монографії переконані, що критичний погляд дослідників на сучасний стан українсько-польських відносин сприятиме вивченню важливих історичних подій політичного порядку, дозволить по-новому подивитися на дискусійні теми взаємин Польщі та України, проаналізувати усі «за» і «проти» сучасного наративу українсько-польського партнерства у XX — на початку XXI ст.

Видання розраховане на викладачів, науковців, експертів й усіх, кого цікавить історія українсько-польських відносин.

УДК 94(477+438):327

ISBN 978-966-521-776-3 (Видавництво «Ніка-Центр»)
ISBN 978-83-227-9540-8 (Видавництво УМКС)

© Університет Марії Кюрі-Скłodовської у Любліні, 2021
© Видавництво «Ніка-Центр», 2021

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ С. ПЕТЛЮРИ ТА ЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СОЮЗУ УКРАЇНИ З ПОЛЬЩЕЮ (1920) В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ

У кожної нації, а надто у народу, в якого є непросте державо-творче минуле, в якого є історія, що особливими жилами вплітається в історію інших (сусідніх) народів, завжди будуть контрверсійні питання спільної історичної спадщини. Тож дослідження та розв'язання подібних вузлів із минувшини потрібно віддавати на відкуп фаховим історикам, дотримуючись відповідного рівня наукового вивчення та аналізу, уникаючи їхнього розрубання з огляду на політичну доцільність і загравання з національними чи іншими почуттями сучасного суспільства, часто-густо притаманними різного штибу діячам, які здебільшого не лише не мають уявлення повної й істинної картини події, а й щонайменше прагнуть її пізнати. Разом з тим вважаю це питання багатогранним і складним, а часто – надміру заполітизованим.

У дзеркалі українсько-польських взаємин ХХ ст. є не лише тіні, а й розблиски проміння світла, і не таке вже воно й криве, як дехто хотів би його виставити напоказ! Воно є таким, яким було, і не варто це історичне відображення тих часів ані закидати брудом аж до плям, ані відтирати до блиску. Адекватна оцінка власного минулого є першою ознакою самодостатнього суспільства і здорової історичної пам'яті народу, що відбувся та позбувся постколоніальних чи постімперських травм і комплексів...

У цьому контексті не становить винятку і питання осмислення, оцінки й закарбування у сувоях історичної пам'яті і на національних скрижалях українсько-польського військово-політичного союзу 1920 р., що був де-юре започаткований укладанням Варшавського мирного договору між Річчю Посполитою Польською та Українською Народною Республікою.

Від часу відновлення Україною державної незалежності 1991 р. українське суспільство почало поволі виходити з мороку радянсько-комуністичної пропаганди, а науково-історична спільнота набула змоги

цілком вільно дослідити й переоцінити історичну спадщину власного народу та його взаємини із сусідніми (і не тільки) народами як на особистісно-суспільному, так і на державно-геополітичному рівні.

На цьому історичному тлі довгий час в СРСР було спотворено й табуїзовано відносно недовготривалий, але вировний і багато в чому доленосний відрізок Польсько-українсько-радянської війни 1920 р. Тема ця не одразу після краху Радянського Союзу захопила увагу українських учених, які, варто визнати, передусім заходилися досліджувати й відтворювати приховані сторінки внутрішньої політичної історії Української державності початку ХХ ст. Тож можна цілком упевнено визнати, що вітчизняна історіографія із запізненням і певними інформаційно-часовими втратами висунула на порядок денний наукову проблематику українсько-польських взаємин і військово-політичного союзу 1920 р. і лише на межі першого десятиліття ХХІ ст. почала суттєво занурюватися в їхні глибинні джерельні пласти та досі перебуває у стадії пошуку, дослідження, аналітики, переоцінки та переусвідомлення тогочасних подій і їхніх причинно-спонукальних й поточно-наслідкових надбань і втрат тощо.

Утім уже на початку 90-х рр. ХХ ст. почали з'являтися перші наукові доробки з новими неоднозначними оцінками діяльності С. Петлюри як Головного отамана й Голови Директорії УНР загалом, так і щодо його ролі в українсько-польських взаєминах 1920 р. зокрема. Ба більше, події того року почали потрапляти й до навчально-шкільних підручників, а не лише фігурувати у публіцистичному і науковому просторах. Так, скажімо, в одному з підручників для учнів старших класів загальноосвітніх шкіл (автори: С. Кульчицький, М. Коваль, Ю. Лебедева) зазначалося, що «участь військ УНР на стороні Польщі проти РСФСР та УСРР була актом відчаю... Петлюра відмовлявся від ідеї соборності українських земель і визнав цілковиту залежність від Польщі»¹.

Сучасна ж історіографія з цього питання як окремий предмет дослідження польсько-українського військово-політичного союзу 1920 р. в УРСР практично не існувала й почала фактично зароджуватися також лише на початку 1990-х рр. ХХ ст., тобто з часу відновлення державної незалежності України. У подібному спектрі міркує й

¹ Кульчицький С.В., Коваль М.В., Лебедева Ю.Г. *Історія України: підручник для 10 класу середньої школи*. Київ: Освіта, 1998. 113 с.

Р. Лаврещкий, який вважає, що з кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні розпочався перебіг «націоналізації» історії, й констатував, що вже станом на 2009 р. спостерігалось доволі лояльне ставлення більшості українських істориків до Варшавської угоди й українсько-польського союзу².

Одними ж з перших праць, присвячених історіографії Української революції, були, зокрема, монографія і докторська дисертація В. Капелюшного, а також низка узагальнюючих доробків, в яких аналізуються українсько-польські взаємини³. Автор цілком справедливо зауважує, що в українській історіографії спостерігається абсолютна термінологічна плутанина навіть у номінальному трактуванні цієї історичної події, вказуючи, що одні дослідники визначають її як Варшавський договір (Ю. Терещенко, С. Литвин), другі називають її угодою чи союзом (М. Держалюк, А. Копилов, І. Усенко), треті – пактом (О. Красівський, Г. Корбич), ще інші – політичною і військовою конвенцією (О. Павлюк, Я. Грицак)⁴.

З цього приводу В. Боримський у кандидатській дисертації, що мала історіографічну спеціалізацію, висловив власне бачення, яке полягає у тому, що як документ «“Варшавський договір” – це міждержавний договір Польщі і Української Народної Республіки, політична частина якого була підписана в Варшаві 21 квітня 1920 р., військова – 24 квітня того ж року, економічна частина підписана

² Лаврещкий Р. *Українсько-польсько-більшовицька війна 1920 року в сучасній українській та польській історіографіях* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 18: Західно-українська народна республіка: До 90-річчя утворення. Львів, 2009. С. 661.

³ Капелюшний В. *Здобута і втрачена незалежність: Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.)*. Київ: Олан, 2003. 608 с.; Капелюшний В. *Українсько-російські й українсько-польські відносини в добу революційних звершень і протистояння (1917–1921)* // Історія України. 2004. № 41. С. 1–4; Капелюшний В. *Українська державність 1917–1920 рр. у вітчизняній історіографії 90-х років* // Наук. записки з історії України. Вип. 7. Київ: Стилос, 1998. С. 41–44; Капелюшний В. *Українська національна державність доби визвольних змагань (1917–1921 рр.)*: Історіографія: дис. ... докт. іст. наук: 07.00.06. Київ, 2004. 511 с.; Капелюшний В. *Українська національна державність доби визвольних змагань (1917–1921 рр.)*: Історіографія: автореф. дис. ... докт. іст. наук: 07.00.06. Київ, 2004. 46 с.

⁴ *Wojna polsko-rosyjska 1919–1920 i jej międzynarodowe odniesienia z perspektywy 90-lecia* / red. Jeremiasz Ślipiec, Tomasz Kośmider, Warszawa, 2010, 420 s.; Капелюшний В. *Українська національна державність доби визвольних змагань (1917–1921 рр.)*: Історіографія: дис. ... докт. іст. наук: 07.00.06, Київ, 2004, 511 с.

так і не була, принаймні підтверджень цього не знайдено»⁵. Що ж до терміна «польсько-український союз», то в розумінні автора це була «польсько-українська співпраця, підставою для якої були політична та військова конвенція від 21 та 24 квітня 1920 р. відповідно»⁶.

Своєю чергою В. Верстюк у 2005 р. зазначав, що від початку відновлення української державності у 1991 р. відбулася «деконструкція радянської історіографічної побудови», а від 2000-х років українська історіографія вже «перехворіла хворобою некритичного ставлення до емігрантської та діаспорної історичної науки, від якої запозичила не тільки чимало цінного, а й цілу низку притаманних їй вад»⁷.

І одним з таких недоліків української історіографії було романтично-однобоке ставлення до аналізу комплексу джерельної бази (або ж і зовсім без її аналітики) та до діяльності уряду УНР і Головного отамана, коли навіть явні помилкові рішення керівництва Республіки виправдовувалися зовнішніми чинниками. Певні ж відверто невідгідні аспекти (складові) Варшавського договору та його наслідки оцінювалися некритично під прикриттям патріотичної риторики як перманентної історичної амністії з огляду поточної політичної доцільності чи особистих стереотипів авторів, що, звісно, виглядало не більш як асиметрією і задзеркаллям радянського у національний науково-історичний романтизм.

Так, наприклад, Т. Зарецька пафосно, у стилі придворного літописання, прославляє мужнього С. Петлюру, що через надзусилля над самим собою зумів приборкати власні соборницькі почуття й при цьому серед його оточення майже ніхто не спромігся усвідомити й зрозуміти цієї жертви та сили волі⁸. Натомість І. Дацків наголошує, що саме Варшавський договір поклав край соборному єднанню УНР і ЗУНР (ЗО УНР) й відтак С. Петлюра дав згоду від УНР на окупацію Східної Галичини і відмову від попередніх соборницьких актів⁹. Утім

⁵ Боримський В.В. *Польсько-український союз 1920 р. в українській і польській історіографії*: Історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06, Черкаси, 2015. С. 38.

⁶ Там само.

⁷ Верстюк В. *Союз Ю. Пілсудського – С. Петлюри 1920 р. в сучасній українській історіографії* // *Наук. записки національного ун-ту «Києво-Могилянська академія»*. 05/2005. Т. 41: Історичні науки. С. 61.

⁸ Зарецька Т. *Юзеф Пілсудський і Україна*. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2007. С. 107–108.

⁹ Дацків І.Б. *Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр.* Тернопіль: Астон, 2009. С. 130.

С. Литвин, який у своїх працях вочевидь ідеалізує С. Петлюру, у доволі популістський і удаваний спосіб виправдовує такий крок Головного отамана: «Коли постало питання: Україна без західних земель чи повне зникнення її під більшовицькою навалою, тоді він вибрав перше... Він прийняв цей диктат, але з надією нормалізувати ситуацію, а з приходом миру, зі зміною ситуації повернути всі українські землі, включно і Східну Галичину, до України»¹⁰.

Українській історіографії Варшавського договору присвятив низку публікацій М. Стопчак¹¹. Він переконаний, що, попри суперечливість ставлення й оцінок щодо польсько-українського військово-політичного союзу, більшість дослідників усе ж схильні вважати, що він надав Армії УНР змогу ще на рік продовжити боротьбу за незалежність¹². Такої ж думки дотримується й Ю. Терещенко, зазначаючи, що Варшавський договір «дав реальну можливість ще на рік продовжити масштабну збройну боротьбу за визволення України і зберегти основи національної державності. С. Петлюрі вдалося можливим поступитися частиною української території з тим, щоб відстояти державність на Великій Україні»¹³.

Їх певною мірою підтримує й В. Литвин словами, що союз між С. Петлюрою та Ю. Пілсудським був «єдиним для українців шансом продовжити боротьбу за українську державність» і ще на рік продовжити історію УНР, проте чи не одразу ж додаючи, що з багатьох

¹⁰ Литвин С. *Українсько-польський договір 1920 року: його наслідки та історична контроверсійність* // Над Дніпром і Віслою. Матеріали міжнар. наук. конф. «Україна і Польща у визвольних змаганнях XIX – початку XX ст.» (Київ, 5 листопада 2003 р.). Київ, 2004. С. 140.

¹¹ Стопчак М. *До питання про дипломатичні стосунки УНР доби Директорії* // Наук. вісник Дипломатичної академії України. Вип. 1. Київ, 1998. С. 72–75; Стопчак М. *Варшавська угода в українській історіографії* // Україна дипломатична: наук. щорічник. Вип. 6. Київ, 2005. С. 450–465; Стопчак М. *Українсько-польська військово-політична угода 1920 р. в оцінці української історіографії* // *Ucrainica Polonica: матеріали Міжнар. наук. конфер. «Поляки на Волині: результати інтердисциплінарних досліджень»*. Т. 1. Київ; Житомир, 2004. С. 400–411; Стопчак М. *Формування зовнішньої політики Директорії УНР: до історіографії проблеми* // Вісник Київського національного лінгвістичного ун-ту. Серія: історія, економіка, філософія. Вип. 10. Київ, 2005. С. 78–92.

¹² Стопчак М. *Варшавська угода в українській історіографії* // Україна дипломатична: наук. щорічник. Вип. 6. Київ, 2005. С. 463.

¹³ Терещенко Ю. *Варшавський договір 1920 року: його оцінка українською дипломатією* // Симон Петлюра у контексті Українських національно-визвольних змагань. Фастів: Поліфаст, 1999. С. 134.

причин така коаліція апріорі була приречена на поразку¹⁴. Таку ж позицію поділяє й О. Павлюк, пояснюючи її тим, що спільний польсько-український протиросійський фронт безумовно мусив зазнати краху в Україні, насамперед через те, що ця воєнно-політична спілка значною мірою була й залишалася лише «персональним союзом» двох очільників держав та їхньою особистою домовленістю¹⁵.

Я. Грицак і взагалі відверто заявляє, що то вже була спілка переможеного (С. Петлюри) з переможцем (Ю. Пілсудським), за якої перший «залежав цілком від великодушності і чесності іншого», і припускає, що навіть коли б другий залишався б до кінця вірним союзником, то все ж «залишалося під великим сумнівом, чи польське суспільство утрималося б від величезної спокуси трактувати *відвойовану* Україну як *завойовану* територію» (підкреслення Я. Грицака. — *Авт.*)¹⁶. Утім автор уникає відповіді на запитання: наскільки рівноправними і взаємовигідними бувають військово-політичні союзи між переможцями і переможеними; кому, зрештою, вони вигідні та яка сила змусила б домінуючого переможця у разі гіпотетичної спільної перемоги дотримати свого слова? Натомість щодо С. Петлюри Я. Грицак застосовує ідеалістичну формулу: мовляв, Головний отаман прагнув досягти самостійної України через визнання її такою Антантою шляхом укладання союзнитва з Польщею. При цьому дослідник переконаний, що С. Петлюра вважав, що головна загроза Україні походить зовсім не від Польщі, а лише від агресії більшовицької Росії¹⁷.

З останньою думкою солідаризується й І. Срібняк, зазначаючи, що «стрижнем польсько-українського порозуміння 1920 р. був військовий союз двох держав проти більшовицької Росії», шлях до якого С. Петлюра обмірковано і наполегливо торував ще принаймні за рік до того¹⁸. Тож сам факт укладання Варшавського договору, незважаючи на значні поступки, В. Шамраєва, наприклад, вважає за здобуток

¹⁴ Литвин В. *Україна: Доба війн і революцій (1914–1920)*. Київ: Вид. дім «Альтернативи», 2003. 334 с.

¹⁵ Павлюк О. *Українсько-польський союз і політика США щодо УНР у 1920 р.* // УІЖ. 2000. № 6. С. 8.

¹⁶ Грицак Я. *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.*: Навчальний посібник. Київ: Генеза, 1996. С. 154.

¹⁷ Там само. С. 152–153.

¹⁸ Срібняк І. *Симон Петлюра на чолі держави та війська: До питання про польсько-українські взаємини 1919–1920 років* // Симон Петлюра та українська національна революція: Зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців України. Київ: Рада, 1995. С. 148.

української дипломатії, позаяк авторка не вбачає у Польщі підступних намірів загарбання УНР. Угоду ж між Ю. Пілсудським і С. Петлюрою авторка розглядає як закономірний компроміс, коли слабший партнер мусив піти на поступки більш потужному¹⁹.

Як здобуток української зовнішньої політики оцінює Варшавський договір і В. Боримський. «Дії Польщі не були ані проявом альтруїзму чи безкорисливої симпатії до України, ані планом нав'язати протекторат, – переконаний автор. – Ю. Пілсудський, так само як і С. Петлюра, керувався національними інтересами своєї країни. В певних питаннях українські та польські національні інтереси збігалися. Саме результатом такого збігу і став Варшавський договір. Природно, що у Варшавському, як і будь-яких інших міжнародних договорах, слаbsша сторона була змушена піти на більші поступки»²⁰.

Відтак постає запитання, наскільки дослідженням в українській історіографії є питання передумов та підготовки до укладання Варшавського договору та перебіг і перипетії його підписання? Так, процес польсько-українського (уенерівського) дипломатичного зближення аналізували у своїх працях, зокрема, С. Варгатюк, Б. Гудь і В. Голубко, І. Дацків, Т. Зарецька, О. Калакура, І. Краснодемська, Т. Кучер, С. Литвин, О. Павлюк, І. Срібняк, В. Яблонський та ін.²¹ Точку зору більшості українських істориків можна виразити словами

¹⁹ Шамраєва В. *Міжнародні відносини УНР часів Директорії*: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2003. 14 с.

²⁰ Боримський В.В. *Польсько-український союз 1920 р. в українській і польській історіографії*: Історіографія: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. Черкаси, 2015. 176 с.

²¹ Варгатюк С. *Варшавські переговори дипломатичної місії Директорії УНР 1920 р. // Нова політика*. 1996. № 2. С. 53–54; Гудь Б., Голубко В. *Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр.* Львів: Українські технології, 1997. 678 с.; Дацків І. *Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр.* Тернопіль: Астон, 2009. 520 с.; Дацків І. *Варшавська угода 1920 р.*, Наук. зошити історичного факультету Львівського ун-ту. Вип. 10. Львів, 2009. С. 65–72; Дацків І. *Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917–1923 рр.)*: дис. ... докт. іст. наук: 07.00.02. Київ, 2010. 474 арк.; Зарецька Т. *Відносини Директорії Української Народної Республіки з Польською Республікою (1919–1920 рр.) // Міжнародні зв'язки України: Наукові пошуки і знахідки*. Вип. 11. Київ, 2002. С. 76–92; Зарецька Т. *Українсько-польські відносини в період відновлення державності Польщі. 1918–1919 рр.* // *Україна і Польща – стратегічне партнерство на зламі тисячоліть: Історія. Сьогодення. Майбутня перспектива*. Ч. 1. Київ, 2001. С. 229–236; Краснодемська І.Й. *Ставлення українського й польського політичного істеблішменту до військово-політичного союзу 1920 р.* // *Українознавство*. 2020. № 4. С. 49–71; Литвин С. *Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана*. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. 640 с.; Павлюк О. *Зовнішня політика УНР // Київська старовина*. 1997. № 3/4. С. 114–138; Яблон-

В. Верстюка, який вважає, що з українського боку згаданий договір був «продиктований відчайдушним прагненням продовжити боротьбу за національну державність на спаді революції»²². При цьому вчений убачає очевидним те, що «Варшавський договір не був побудований на бажанні принизити Україну. Як більшість міжнародних актів, він став прикладом спроби поєднання обопільних інтересів, при цьому слабша сторона платила сильнішої значними поступками за допомогу й підтримку»²³.

Найбільш детально й критично проаналізувала перебіг переговорного процесу О. Михайлова. Так, вона з'ясувала, що у своїй праці «Україна в огні і бурі революції» І. Мазепа брехав, стверджуючи, що заздалегідь нічого не відав про умови Варшавського договору (цей факт, зокрема, спростовує його листування з А. Лівіцьким)²⁴. О. Михайлова аргументовано спростовує романтичне бачення деякими українськими істориками українсько-польського переговорного процесу, який неодноразово перебував на межі зриву саме через зверхню і безапеляційну позицію Польщі, яка й без УНР уже була готова до війни з РСФРР саме на українських теренах²⁵.

Тож делегатам від С. Петлюри елементарно не залишалось люфту для дипломатичних торгів чи пропозицій, і вони змушені були підписати політичну конвенцію. З якої надії у практично безнадійному становищі? У сподіванні на майбутні поступки з польського боку через намагання переглянути підписані умови майбутнім парламентом відновленої УНР після успішного польсько-українського збройного наступу (під польською військовою командою) і визволення та зміцнення вже самостійної України. Чи міг на подібну перспективу розраховувати С. Петлюра? Лише теоретично. Чи мав право і можливості не піти у майбутньому на поступки Ю. Пілсудський і навіть домогтися

ський В. *Від влади п'яток до диктатури одного: історико-політичний аналіз Директорії УНР*. Київ: Альтерпрес, 2001. 160 с.

²² Верстюк В. *Союз Пілсудського – Петлюри в історії боротьби за українську державність* // Український історичний журнал. 2020. № 2. С. 5.

²³ Там само. С. 20.

²⁴ Михайлова О. *Листи Андрія Лівіцького про польсько-українські переговори у Варшаві (кінець 1919 – квітень 1920 років)* // Студії з історії Української революції 1917–1921 років: на пошану Р. Пирога. Київ: Ін-т історії України, 2011. С. 229–253.

²⁵ Михайлова О. *Польсько-український переговорний процес та підписання Варшавського договору (березень–квітень 1920 р.)* // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Вип. 9. Київ, 2005. С. 169.

зміцнення позицій на користь Польщі або ж денонсувати попередні умови в односторонньому порядку? Абсолютно (залежно від розвитку й усталення військово-стратегічного і геополітичного становища Речі Посполитої). Що згодом і засвідчив перебіг історичних подій.

У цьому контексті Ю. Пілсудський був позбавлений сентиментів щодо України, про що нерідко забувають деякі українські історики, й керувався він винятково національними інтересами Польщі. Крім того, як справедливо висноує О. Красівський, наголошуючи на непопулярності серед польського суспільства союзного договору з практично неіснуючою УНР, Ю. Пілсудський, погодившись допомогти відновити обтягі елементи сателітної української державності, прагнув у такий спосіб створити своєрідну «санітарну зону» для забезпечення польських східних кордонів від більшовицької РСФРР²⁶. В. Литвин додає, що «оскільки С. Петлюра перебував у Польщі на становищі емігранта, союз з УНР не міг стати рівноправним»²⁷. Ба більше, як доводить С. Варгатюк, завдяки позиції сили на перемовинах і вкрай сутужному становищу (у тому числі кадровому), поляки не лише нав'язали українцям власні умови союзництва, а й відносно легко зуміли встромити до лав дипломатичної місії УНР свою агентуру, втілюючи польські імперські амбіції. До того ж, як додають Л. Зашкільняк і М. Крикун, «коли С. Петлюра не погодився на польські умови, то його разом з міністрами заарештували й протримали 24 години»²⁸. Отже, небезпідставно підсумовує С. Варгатюк, «Варшавський договір не був партнерством між рівними, оскільки встановлював польський протекторат над Україною»²⁹. Водночас автор погоджується й з тим, що, попри велику плату за допомогу, союз із Польщею давав хоча й ілюзорну, але таки можливість тією чи іншою мірою й у певному обширі відновити Українську державність, проте С. Петлюра так і не усвідомив, що щодо українців Польща не передбачала втілення в життя права націй на самовизначення³⁰. Тож з огляду на вищенаведене

²⁶ Красівський О. *Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр.* Київ: ІПіЕНД, 2008. 540 с.

²⁷ Литвин В. *Творити Україну Велику.* Київ: Лі-Терра, 2003. С. 195.

²⁸ Зашкільняк Л.О, Крикун М.Г. *Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів.* Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. 453 с.

²⁹ Варгатюк С. *Зовнішня політика Директорії УНР:* дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 1996. С. 131.

³⁰ Там само. С. 146–147.

досить сумнівним виглядає теза І. Дацківа, що Варшавський договір є «визначною віхою в діяльності української дипломатії на захисті незалежності України»³¹.

Критично оцінює тогочасні польсько-українські взаємини (надто – після польсько-радянського перемир'я від 18 жовтня 1920 р.) і В. Савченко, який вважає, що тоді українська державницька справа практично вже була програною. Натомість Ю. Пілсудський з огляду польських зазіхань на Галичину й прагнення військово-політичної нейтралізації наддніпрянців у цьому питанні елементарно «хотів перетворити Петлюру на вічного прохача набоїв, чобіт, повноважень, тримати його в “полі зору”», нібито побоюючись, що українська армія із союзника Польщі коли-небудь перетвориться на її головного ворога³². При цьому автор без жодних документальних підтверджень запевняє: «Україна була завітною мрією Пілсудського, який мріяв відродити могутність Речі Посполитої в кордонах 1772 р. А в українській державі він бачив можливий буфер, який пом'якшує тиск “великого сусіда”, сировинний придаток Польщі і ринок збуту польських товарів. Пілсудському імпонував лідер української Директорії Симон Петлюра, який був готовий на будь-які компроміси заради отримання польської допомоги і заявляв, що зможе організувати союзню Польщі 200-тисячну армію УНР»³³.

Зі свого боку, Р. Тимченко не сумнівається, що у Варшавському договорі Головний отаман убачав єдиний можливий шанс для порятунку державності. За певну історичну індульгенцію, на думку автора, С. Петлюрі прислужилася сепаратна угода УГА з Добровольчою армією півдня Росії й те, що західноукраїнські терени, яких він зрікався від імені УНР, уже були захоплені поляками у переможній війні з ЗУНР–ЗО УНР. Отже, дослідник фактично виправдовує сепаратний злам Акту (Універсалу) Злуки з боку С. Петлюри від імені УНР. Крім того, Р. Тимченко логічно зауважує, що у квітні 1920 р. ані Ю. Пілсудський, ані С. Петлюра не могли передбачити такого швидкоплинного й невдалого кінця спільного наступу об'єднаних

³¹ Дацків І. *Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр.* Тернопіль: Астон, 2009. С. 372.

³² Савченко В. *Симон Петлюра*. Харків: Фолио, 2006. С. 357.

³³ Там само. С. 314.

польсько-українських військ на Київ і втрати внаслідок низки поразок усієї території УНР³⁴.

Украї негативно аналізує перемир'я 12 жовтня 1920 р. і підписання прелімінарного договору В. Солдатенко. На його думку, це «розцінюється як абсолютна зрада Ю. Пілсудським С. Петлюри, а поляками – українців»³⁵. Ще більш зневажливо вчений ставиться до особи Головного отамана, звинувачуючи того у нехтуванні національними інтересами й у патологічній антирадянщині на угоду винятково власній жадобі до влади. «Болісно переживаючи поразки 1919 р., С. Петлюра непогамовно прагнув реваншу. І передусім, та й, мабуть, понад усе, його турбувало, де знайти ті сили, які повернули б йому особисту владу бодай над якоюсь частиною України, – безапеляційно стверджує В. Солдатенко. – Ні конструктивної програми державотворення, ні проектів соціальних перетворень не передбачалося. Принаймні вони не були публічно запропоновані суспільству. Весь смисл розрахунків і комбінацій підпорядковувався одній меті – знищити ненависну радянську владу, котра кваліфікувалася як абсолютно чужа природі української нації, що силоміць була насаджена в Україні лише з допомогою російських багнетів»³⁶. Угоду з Ю. Пілсудським і орієнтацію С. Петлюри на Антанту автор визначає як «своєрідну ідеологічно-дипломатичну й політичну пастку», в яку Головний отаман почав потрапляти ще наприкінці 1918 р. через нав'язану йому російськими офіцерами-штабниками стратегію³⁷. Ще більш насиченою застарілими радянськими ярликами й патологічно ненависницькою (як на 2007 р.) виявилася спільна праця Р. Симоненка та Д. Табачника, в якій більшовицька Червона армія зображена визвольницькою, українсько-польські ж союзницькі війська – «польськими загарбниками та їх підсобниками»³⁸.

³⁴ Тимченко Р. *Варшавська угода 1920 р.: доля Східної Галичини* // Український історичний збірник. 2011. Вип. 14. С. 80–88.

³⁵ Солдатенко В. *Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.)*. Київ: Книга Пам'яті України: Просвіта, 1999. С. 380.

³⁶ Солдатенко В. *Україна в революційну добу*. Т. 4: Рік 1920. Київ: Світогляд, 2010. С. 148.

³⁷ Солдатенко В. *Варшавський договір 1920 року. Сучасний історіографічний дискурс* // Україна дипломатична: наук. щорічник. Вип. XII. Київ, 2011. С. 770.

³⁸ Симоненко Р., Табачник Д. *Українсько-польські відносини та боротьба за єдність України: XIX – поч. XX ст.: Нариси*. Київ: Либідь, 2007. С. 692.

Не менш різко негативно, проте вже з національних українських позицій, ставиться до Варшавського договору та його наслідків В. Сергійчук, який жорстко критикує польську політику щодо українців, звинувачує Польщу в недотриманні головного її зобов'язання – підтримати державну незалежність України, а також закидає урядові Речі Посполитої Польської роззброєння та інтернування союзницької армії УНР³⁹. Утім тут варто зауважити, що в середині 1990-х згадуваний автор із цього ж приводу писав, що «успішний спільний похід українських військ разом із поляками аж до Дніпра навесні того ж року повністю підтвердив правильність квітневої угоди у Варшаві»⁴⁰. Ще категоричніше неприйнятно розглядає Варшавський договір І. Монолатій, вважаючи, що «те, що стало доконаним фактом 21 квітня 1920 р., неможливо пояснити здоровим глуздом і захистом національних інтересів»⁴¹. Автор указує на те, що більшість представників тогочасних українських політичних сил знала про цю загрозу державності, однак не мала достатньої сили, аби чинити опір катастрофі, що насувалася ще з грудня 1918 р., додаючи, що «хоча Ризький мирний договір 1921 р. фактично анулював цю угоду, Варшавський договір тривалий час був дамокловим мечем для українського політикуму – лише 16 липня 1948 р. його остаточно формально денонсували на сесії УНРади в Аугсбурзі»⁴².

Що ж до воєнних наслідків Варшавської угоди, то у цій площині оцінки українських істориків здебільшого суголосні й стримано негативні. Окрім хіба що М. Ковальчука, який, щоправда, позитивно відгукувався не про військове співробітництво союзників під час спільної воєнної кампанії в Україні, а про діяльність української військової місії

³⁹ Надія і розчарування українства. До 90-річчя підписання Варшавського договору між Українською Народною Республікою і Річчю Посполитою Польською / Упоряд., вступ. ст. В. Сергійчук. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2010. 263 с.; Сергійчук В. *Неусвідомлення України. Ставлення світу до української державності: погляд у 1917–1921 роки з аналізом сьогодення*. Львів: Свічадо, 2002. 704 с.

⁴⁰ Сергійчук В. *Постать світового рівня // Симон Петлюра та його родина. Документи і матеріали*. Київ, 1996. С. 20.

⁴¹ Монолатій І. *Сірі носороги української революції. Очевидні загрози для західноукраїнської державності, які прогавили*. Historians, 2020, 3 травня, <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2744-ivan-monolatij-siri-nosorogi-ukrajinskoji-revoljutsiji-ochevidni-zagrozi-dlya-zakhidnoukrajinskoji-derzhavnosti-yaki-progavili>.

⁴² Там само.

в Польщі, коли Варшава стала центром європейської дипломатії УНР⁴³. Цей же автор указує й на те, що через союз «Петлюра—Підсудський» вже у 1920—1921 рр. серед керівництва українського війська виникла опозиція до Головного отамана на чолі з генералом М. Омеляновичем-Павленком. Це угруповання планувало засобами жорсткої політичної боротьби усунути С. Петлюру від влади й встановити режим військової диктатури, проте такі наміри не знайшли широкої підтримки серед військовиків⁴⁴.

Разом із тим доречно зауважити, що українська історіографія щодо дій польського війська в Україні надзвичайно обмежена як об'ємно-інформативно, так і документально-аналітично. Тож її у цьому спектрі досить влучно охарактеризував В. Солдатенко, зауваживши, що «похід поляків в Україну, їх відступ з Києва всі історики передають дуже стисло, якось скоромовкою, практично не аналізуючи військових операцій, а згадуючи лише основні дати — переходу з рук в руки тих чи інших населених пунктів. Не видно і ролі в подіях українських військових частин»⁴⁵.

Проте варто також зазначити, що у цьому напрямі становище поволі змінюється на краще. Сприяли такій позитивній тенденції й наукові форуми, в рамках яких учені обмінювалися думками й відкриттями. Йдеться, зокрема, про Міжнародний симпозиум, присвячений 75-річчю пакту Пилсудський—Петлюра (Варшава, 1995), Науковий семінар «Союз Петлюра—Пилсудський» (Замостя, 2000), Міжнародну наукову конференцію «Україна і Польща у визвольних змаганнях ХІХ — початку ХХ ст.» (Київ, 2003), Всеукраїнську наукову конференцію, присвячену 125-річчю від дня народження Голови Директорії та Головного отамана військ УНР С. Петлюри «Творча спадщина Симона Петлюри в контексті сучасного державотворення» (Київ, 2004)⁴⁶, Наукову конференцію «Польща та Україна у боротьбі за незалежність

⁴³ Ковальчук М. *Українська військова місія в Польщі (липень—листопад 1920 р.)* // Україна дипломатична: наук. щорічник. Вип. 6. Київ, 2005. С. 404.

⁴⁴ Ковальчук М.А. *Симон Петлюра та військова опозиція в армії УНР в 1920—1921 рр.* // Український історичний журнал. 2005. № 1. С. 97—108.

⁴⁵ Солдатенко В. *Українська революція: концепція та історіографія (1918—1920 рр.)* // Книга Пам'яті України. Київ: Просвіта, 1999. С. 380.

⁴⁶ *Творча спадщина Симона Петлюри в контексті сучасного державотворення*: матеріали Всеукраїнської наук. конф., присвяченої 125-річчю від дня народження Голови Директорії та Головного Отамана військ Української Народної Республіки Симона Петлюри, Київ, 20 травня 2004 р. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 239 с.

1918–1920» (Луцьк, 2008)⁴⁷, Міжнародну конференцію «Станція незалежність. До 90-річчя Союзу Пілсудський–Петлюра» (Київ, 2010), Міжнародну наукову конференцію «Симон Петлюра (1879–1926) – лідер незалежної України» (Варшава, 2019), Міжнародну наукову конференцію «Українсько-польські відносини: до 100-річчя підписання угоди Пілсудський–Петлюра» (Миколаїв, 2020), Міжнародну наукову конференцію «Союз Пілсудський–Петлюра з перспективи століття» (Варшава, 2020) та ін. 3 грудня 2019 р. Верховною Радою України було прийнято відповідну Постанову про відзначення пам'ятних дат, пов'язаних зі 100-річчям Української національно-демократичної революції. У ній, зокрема, йшлося й про відзначення у 2020 р.: 100 років з дня підписання Варшавського договору (21.04.1920), 100 років з дня звільнення Києва українсько-польськими військами від більшовиків (06.05.1920) та 100 років з часу героїчної оборони міста Замостя Армією УНР від більшовиків (28.08–02.09.1920)⁴⁸.

На поточний же мент у цій сфері варто згадати дослідження В. Горак, І. Дацківа, Б. Дорошенка-Товмацького, Р. Зінкевича, М. Литвина, С. Литвина, Ж. Мина, Т. Плазової, М. Рудя, А. Руккаса, В. Савченка, П. Слюсаренка та ін., що на якісно новій методологічній, джерельній та історіографічній базі аналізують військове співробітництво українських і польських військ у спільній війні проти більшовиків у 1920 р.⁴⁹ Так, наприклад, А. Руккас зазначає, що у відновленні

⁴⁷ Сліпеч Є. *Польща та Україна у боротьбі за незалежність 1918–1920. Підсумок наукової конференції (Луцьк, 14–16.XI.2008)*, Польща та Україна у боротьбі за незалежність 1918–1920. Луцьк: Vipart, 2010. С. 440–449.

⁴⁸ Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2020 році» від 3 грудня 2019 р. № 325-IX // *Голос України*. 2019. № 246. 21 грудня. С. 4.

⁴⁹ Горак В. «За нашу і вашу свободу!» *Військово-політичний союз УНР і Польщі 1920 року: події та реальність* // *День*. 2008. № 100. 7 червня; Дацків І. *Варшавська угода 1920 р.* // *Наук. зошити історичного факультету Львівського ун-ту*. Вип. 10. Львів, 2009. С. 65–72; Дорошенко-Товмацький Б. *Симон Петлюра. Життя і діяльність*. Київ: Просвіта, 2005. 608 с.; Зінкевич Р.Д. *Українсько-польсько-радянська війна 1920 року: С. Петлюра і Ю. Пилсудський* // Молодий вчений = Young Scientist. Історичні науки. 2017. № 3, березень. С. 173–178; Литвин М. *Українсько-польська війна 1918–1919 рр.* Львів, 1998. 488 с.; Литвин М.Р. *Польсько-українсько-російська війна 1920 року* // *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2014. Вип. 7. С. 20–31; Литвин С. *Петлюра і Пилсудський: спільний похід на Київ 1920 р.* // *Воєнна історія*. 2010. № 2. С. 5–19; Мина Ж. *Збройні сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.)*: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 2007. 20 с.; Плазова Т. *Український Партизансько-Повстанський Штаб та його участь в організації антибільшовицької боротьби в Україні (1920–1921 рр.)*: дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. Львів, 2005.

боездатності армії УНР у 1920 р. польський союзницький чинник відіграв значну роль, зокрема щодо забезпечення українських вояків обмундируванням і зброєю, у постачанні необхідного технічного обладнання, боєприпасів тощо. Автор також аргументовано доводить, що, попри свою нечисленність порівняно з польським військом, армія УНР була дієвим учасником цієї спільної війни проти радянської Росії⁵⁰. Тож, оцінюючи сучасний стан і проблеми історіографічних досліджень українсько-польського воєнного союзу та бойових операцій українських і польських військ у 1920 р., С. Губський відзначає певні позитивні зрушення у висвітленні цього важливого періоду й указує, зокрема, що «значною мірою досліджено етапи реформування Армії УНР під час українсько-польського військового союзу, висвітлено бойовий шлях українсько-польських військ у квітні–жовтні 1920 р. та створення українських кавалерійських частин як окремого роду збройних сил УНР»⁵¹.

Водночас історики фіксують, що на Правобережжі польські війська без захвату зустріли українські селяни та містяни, які чи не одразу відчували на собі реквізиційну політику та сваволю польського війська, яке часто-густо поводило себе в Україні не як союзник, а як окупант, про що у своїх працях фрагментарно згадують Б. Гудь, М. Залізняк і М. Крикун, О. Красівський, С. Литвин, І. Лісевич та ін.⁵² Щодо Вій-

187 арк.; Рудь М. *Армія Української Народної Республіки напередодні та на початковому етапі польсько-радянської війни (грудень 1919 – травень 1920 рр.)* // Вісник національного ун-ту «Львівська Політехніка». № 571: *Держава і Армія*. Львів: Вид-во ЛНУ «Львівська Політехніка», 2006. С. 293–301; Руккас А.О. «Разом з польським військом»: *Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)*. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2013. 480 с.; A. Rukkas, *Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukrainińskiej Republiki Ludowej w 1920 r.*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2020, 696 s.; Савченко В.А. *Две-надцять воїн за Україну*. Харків: Фолио, 2006. 415 с.; Слюсаренко П. *Армія Української Народної Республіки в умовах боротьби за українську державність (вересень 1919 – листопад 1920 рр.)*; автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. Київ, 2006. 20 с.

⁵⁰ A. Rukkas, *Razem z Wojskiem Polskim. Armia Ukrainińskiej Republiki Ludowej w 1920 r.*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2020, 696 s.

⁵¹ Губський С. *Військові операції українських і польських військ на Правобережній Україні (1920 р.) в сучасній українській історіографії* // Українознавство. 2020. № 3. С. 107.

⁵² Гудь Б. *Українці—Поляки: хто винен? У пошуку причин українсько-польських конфліктів першої пол. ХХ ст.* Львів: Кальварія, 2000. 192 с.; Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. *Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів*. Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. С. 454; Красівський О. *Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр.* Київ: ІПіЕНД, 2008. С. 250; Литвин С. *Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія та джерела*. Київ: Аквілон-Прес, 2000. С. 377; Лісевич І. *У відблиску польських багнетів. Життя Кисва*

ської конвенції, то показовою з боку українських істориків можна вважати оцінку її практичного втілення, надану О. Михайловою: «На практиці це означало, що українська сторона вже на своїй території опинилася заручником “військових обставин”, зважаючи на які не можливо було ні вільно провести мобілізацію, ні розбудувати власну адміністрацію, витрачаючи час і сили на опротестування загальної поведінки польської армії і адміністрації. Незаконні реквізиції набули значного розмаху, незважаючи на всі роз'яснювальні і каральні заходи, які вживало для їх уникнення керівництво польських військ»⁵³. Зрештою, М. Держалюк навіть не вкладає у назву польсько-української союзницької війни з більшовіками української складової, називаючи її «Польсько-російською війною 1920 р.» і за своїм характером загартницькою з обох боків⁵⁴.

Проте більшість українських істориків все ж позитивно оцінюють укладання Варшавського договору 1920 р., попри його контраверсійність. Так, наприклад, А. Руккас переконаний, що «договір із Польщею, по суті, виводив Україну з дипломатичного вакууму, створеного довкола неї західними державами», до того ж спільний антирадянський фронт двох держав став би надійним бар'єром від експансіоністських амбіцій Кремля, гарантом європейської безпеки та стабільності⁵⁵. Саме завдяки цьому акту збройну боротьбу проти російсько-більшовицьких окупантів за незалежність і державність України вдалося продовжити ще на один рік, а отже, на той час, як наполягає С. Литвин, він був єдино можливим кроком для продовження національно-визвольної війни українського народу⁵⁶. І навіть більше: на думку С. Литвина, укладений Головним отаманом Варшавський договір був початком шляху євроінтеграції України.

під час перебування в ньому польських військ (травень—червень 1920 р.). Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2002. 226 с.

⁵³ Михайлова О. *Польсько-український союз 1920 р.: військово-господарча співпраця на території Правобережної України (кінець квітня — середина червня)* // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Вип. 6. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2011. С. 323–324.

⁵⁴ Держалюк М. *Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 роках.* Київ: Оріяни, 1998. С. 212.

⁵⁵ Руккас А. *Чи купував Пилсудський Петлюру?* // Історична правда. 2020, 21 квітня, <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/04/21/157373/>.

⁵⁶ Литвин С. *Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана.* Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. С. 400.

Утім на той час як внутрішньоукраїнське суспільне виснаження від тотальної війни, так і міжнародна кон'юнктура вже не залишали шансів відновити нову спробу вибороти українську державність ані збройним походом, ані на дипломатичній ниві. Жодна з держав-сусідок уже не воліла ні відновлювати УНР, ні, тим паче, зачинати збройний конфлікт із більшовизмом через визволення України. Відтоді не сприймав цю авантюру вже й Захід, який після перерозподілу повоєнних територій і ресурсів жадав миру та відродження власного господарства й суспільного спокою.

С. Варгатюк припустив, що після укладення Варшавського договору закономірне фіаско очікувало УНР навіть у разі союзу з РСФФР. У плані ж союзництва з Польщею жевріла все ж надія на відносну незалежність, яка, своєю чергою, була остаточно страчена з огляду на міжнародне становище та радянсько-польську війну⁵⁷. Тож, як закономірно міркують автори двотомника «Нариси історії Української революції 1917–1921 рр.», Ю. Пілсудський не мав твердих намірів виборювати відновлення суверенітету УНР і, очевидно, будучи готовим до її поразки, не збирався будь-що втримувати державність України через розладжування польського війська і з ризиком послаблення оборони Польщі⁵⁸. Разом із тим більшість українських істориків погоджуються з думкою, що українсько-польський військово-політичний союз надав керівництву та армії УНР змогу продовжити свою національно-визвольну боротьбу проти більшовицької навали. Отже, цілком правильно і фактологічно обумовлено визначати збройні події 1920 р. як Польсько-українсько-радянську війну.

У цьому контексті заслуговує на увагу й думка О. Морозової про те, що «[Варшавський] Договір був прикладом формування нового політичного мислення, яке могло би подолати багатомісячні упередження й стереотипи, що тривалий час поглиблювалися у свідомості представників обох суспільств»⁵⁹. Зрештою, цілком можна погодитися

⁵⁷ Варгатюк С. *Зовнішня політика Директорії УНР*: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ, 1996. С. 148.

⁵⁸ *Нариси історії української революції 1917–1920 років*. Кн. 1 / редкол.: В. Смолій (голова), Г. Боряк, В. Верстюк [та ін.]. Київ: Наук. думка, 2001. С. 96.

⁵⁹ Морозова О.С. *Дослідження історії України першої половини ХХ ст. в сучасній польській історіографії: напрямки, концепції, дискусії*. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. С. 166; Морозова О. *Угода Пілсудський–Петлюра як приклад польсько-української співпраці на міжнародній арені* // Тези доповідей Міжнар. наук. конф. «Українсько-польські відносини: до 100-річчя підписання угоди Пілсудський–Петлюра» (у рамках щорічної Міжнар.

з думкою В. Голубка та Б. Гудя, згідно з якою у військово-політичному союзі РПП і УНР, який склався 1920 р. внаслідок укладання Варшавського договору, найголовнішим вислідом було те, «що обидві країни прийшли до усвідомлення необхідності стратегічного партнерства задля забезпечення своєї незалежності»⁶⁰.

Значення такого стратегічного партнерства у ті часи усвідомлював і сам С. Петлюра, який у листі до військового міністра УНР В. Сальського від 31 березня 1920 р., зокрема, наголошував: «Ми – Польща і Україна – повинні досягти... порозуміння, щоб перед Москвою устояти. Посилання на історію польсько-українських непорозумінь в минулому для сучасного реального політика не є аргумент. Нові відносини вимагають і з боку польського уряду корективів до минулої політики і життєвий інтерес Польщі примушує її мати самостійну Україну»⁶¹.

Повертаючись до сучасних українсько-польських взаємин, зауважу на своєму переконанні, що на наші народи і держави очікує ще щільніше зближення й попереду видніється якісно новий рівень співпраці, особливо з огляду на перспективу міжнародних військово-політичних, фінансово-економічних, інформаційно-цифрових, генно-екологічних, етніонаціональних і соціогуманітарних викликів тощо, які очікуватимуть європейську та світову спільноти. І питання історичної пам'яті посідає у майбутті не останнє місце й дедалі більше не лише набуватиме локального значення, а й сягатиме континентальної ваги та істотного важеля в політиці національної і міжнародної безпеки. Гадаю, що спілка України і Польщі буде плідною й взаємовигідною зав'язкою, як щодо забезпечення різнобічних аспектів особливих проблем державної безпеки, так і щодо як заперечення прагнень тотальних апетитів експансії зі Сходу, так і щодо імовірних ускладнень у прийдешніх геополітичних світових перетворень і у західному напрямі для обох країн.

При цьому варто зазначити, що сучасній Польщі потрібна новітня Україна як спільна запорука від впливів і тиску Росії, і це польський

наук.-практ. конф. «Ольвійський форум», 4–7 червня 2020 р.). Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. С. 1–2.

⁶⁰ Гудь Б., Голубко В. *Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр.* Львів: Українські технології, 1997. С. 45.

⁶¹ Петлюра С. *Статті, листи, документи.* Нью-Йорк, 1956. С. 263.

істеблішмент чудово розуміє та усвідомлює. Зі свого боку, українці теж повинні користатися з цього й, очевидно, йти разом у взаємній співпраці, незважаючи на те, які уряди за партійною складовою та ідеологічною ознакою є в той чи інший мент як у Польщі, так і в Україні. Утім варто зазначити, що це наслідок, відбиток минулого, яке, проте, не повинно лягати тавром на нинішні та майбутні взаємини між нашими народами і державами. А надто – минуле мусить пам'ятатися й шануватися, але не має конче негативно впливати на сучасність і, тим паче, на майбуття.